

Шукліна С.О. УДК 572.026:348.413:37.035.6"1873-1916"(477.75) СВЯТКОВІ ЗАХОДИ ЯК ПАТРІОТИЧНО-ВИХОВНА РОБОТА ЗА ІНІЦІАТИВОЮ ГРОМАДСЬКОСТІ ТАВРІЙСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У ПЕРІОД З 1873 ДО 1916 РОКУ

Історію культурного життя Таврійської губернії у другій половині 19 – на початку 20 століття неможливо собі уявити без численних релігійних, державних і місцевих свят за ініціативою центральних і місцевих органів влади і громадських організацій, але така цікава сторінка суспільного життя не була досліджена істориками. Питання про форми і методи культурно-освітніх ініціатив уряду і громадськості є важливою складовою частиною нашого знання про внутрішню політику у Російській імперії у певний період часу. Святкування як феномен культури і одна із сторін способу життя мешканців є **предметом** нашого дослідження. Головна **мета** дослідження є вивчення практики впливу на громадську думку і патріотичне виховання населення за допомогою святкування історичних подій та уславлення імен видатних діячів державного і місцевого рівнів. У рамках мети поставлені **завдання** : вивчення форм і методів культурно-просвітницької роботи, дослідження змісту урядових ініціатив і підтримки їх на місцевому рівні, з'ясування можливостей і взаємодії урядових і місцевих органів самоврядування. В межах цього дослідження були задіяні архівні і маловідомі опубліковані документи, які свідчать про систематичне використання урядом такої форми як свята з метою соціокультурної інтеграції суспільства. Висновком дослідження є припущення про активну співпрацю урядових установ і органів місцевого самоврядування у проведенні внутрішньої політики на зменшення напруги у стосунках з населенням, поліпшенням соціального клімату і досягнення суспільної злагоди.

У числі культурних ініціатив громадськості Таврійської губернії, які одержали розголос, однією з перших було святкування 900-літнього ювілею від часу хрещення святого Рівноапостольного князя Володимира – це святкування повністю було організовано силами Севастопольської міської думи, Таврійської губернської земської управи, сімферопольського Володимиро-Олександро-Невського Братства.

У липні 1888 року в Херсонесі відбулося святкування освячення нового храму на місці колишнього храму Різдва Пресвятої Богородиці – будівництво церкви на місці легендарної події в ранній історії слов'ян було задумане ще імператором Олександром I і закладено в 1861 році Імператором Олександром II.

Громадськість в особі піклувальника Одеського навчального округу, ректора і трьох деканів Новоросійського університету, представників Одеського Товариства історії й стародавностей, Московського та Петербурзького Історичного й Археологічного Товариства, директорів й інспекторів народних училищ, директорів гімназій, реальних училищ і начальників інших навчальних закладів, губернський Проводир дворянства та представники земств при участі вихованців місцевих навчальних закладів зробили хресний хід із мощами Рівноапостольного князя Володимира й були присутні на богослужінні – у пам'ять про цю велику історичну подію до високоурочистого дня його учасники одержали книги "Житіє Святого Рівноапостольного Князя Володимира" (1 тис. екз.), "Херсонес Таврійський, хрещення в ньому Святого Рівноапостольного Великого Князя Володимира й Херсонеський монастир" (2 тис. екз.) і "Херсонеський монастир" (2 тис. екз.)

Із цього дня таврійські жителі й численні паломники особливо часто відвідували монастир і чудовий храм; у той же рік у Сімферополі вийшла книга «Опис колишнього 15 липня 1888 року в Херсонесі Таврійському святкування 900-літнього ювілею з часу хрещення Святого князя Володимира й Російського народу», що поклала початок низці видань, присвячених ініціативам місцевих жителів у сфері культури.

Видання на кошти спілок і приватних осіб були і є джерелами свідчень про справи та події в культурному житті губернії.

Особливість громадської свідомості населення Таврійської губернії залежала від його багатонаціонального складу, різної конфесійної приналежності, що робило можливим відхід у «свої» цінності – релігію, уклад, історію.

Культурна політика уряду, підтримана громадськими організаціями, традиційно орієнтувалася на православне населення. Велика виховна роль, відведена націоналізму, повинна була стати засобом для здійснення соціальних і культурних цілей російського уряду. Патріотичні почуття, виховані в дітях-учнях початкової школи, повинні були протистояти поширенню соціалістичних ідей у суспільстві. Патріотичний настрій у середовищі учнів створювався за допомогою таких акцій, як святкування православних свят і дат, пов'язаних із подіями в родині Романових, із військовими перемогами та подіями загальнонаціонального значення; виділення стипендій від громадських організацій імені помітних державних діячів і місцевих лідерів; добровільна діяльність від імені членів імператорської родини та діячів губернського й повітового земства; позашкільна робота з дітьми й діяльність громадських організацій дорослого населення з дозволу та схвалення імператора. Треба відзначити, що близькість літньої резиденції в Ялті створювала чимало ситуацій для особистих контактів громадських діячів губернії з імператорською родиною, як наприклад, відбулося 1 листопада 1909 року на прийомі у Лівадії, і в 1911 році із приводу новосілля в новому палаці царської родини в Лівадії, а також щоразу під час подорожей родини по Криму.

Зовнішні форми вираження вірноспітаних почуттів планомірно організовувалися й знаходили підтримку серед громадських діячів – організаторів патріотично спрямованих заходів у культурній і просвітительській роботі. У цих акціях знайшла вираження теорія малих корисних справ у межах особистих можливостей як одна з ціннісних орієнтацій земського діяча.

Значною подією у культурному житті Таврійської губернії було святкування в 1883 році сторіччя приєднання Кримського ханства до Російської Імперії, коли було прийняте рішення встановити в міському саду Сімферополя монумент Катерині Другій і відкрити однокласне початкове училище імені Імператриці.

Саме святкування протривало три дні за участю місцевої влади, представників дворянства, міщанських старостів і представників цехів, вихованців і вихованок навчальних закладів, представників міського й земського громадських управлінь і супроводжувалося народними гулянками, службами в церквах і головної соборної мечеті в Сімферополі; при перенесенні привезених із херсонеського монастиря часток мощів рівноапостольного князя Володимира відбувся хід численного духовенства. Незабаром після подій вийшла книга, присвячена обставинам і вигодам придбання Таврійського краю для Імперії, в якій автор А.Г. Завадовський торкнувся питань благоустрою краю та культурного життя корінного населення – кримських татар і переселенців з інших губерній [1].

Організацією цього й наступних свят займалися спільно установи місцевого самоврядування та громадські (неурядові) організації, представники дворянства й губернатор.

Сімферопольська міська Дума з ініціативи гласних систематично виступала з культурними ініціативами щодо проведення свят. Такі події в родині Романових, як одруження Миколи Олександровича та народження Спадкоємця Цесаревича і Великого Князя Олексія, були відзначені заснуванням безкоштовних міських училищ у Сімферополі. Одне з перших ремісничих училищ було відкрито в 1879 році за рішенням Думи в ознаменування 25-літнього славного царювання імператора Олександра Другого. Із іменами імператора Олександра Третього й імператриці Марії Федорівни було пов'язано введення п'ятдесятьох стипендій для найбідніших вихованців усіх станів при чоловічій гімназії та чотирикласному училищі в Сімферополі в 1891 році [2].

У пам'ять трьохсотріччя родини Романових на російському престолі у 1912 році в Таврійській губернії, як і по всій імперії, були створені комітети, що повинні були організувати учнів і влаштувати живі картини, спектаклі, бесіди й читання на теми історичного характеру, конкурс творів із опублікуванням кращих, екскурсії в місцевості, пов'язані з іменами Романових, а також роздати учням початкових училищ брошури й влаштувати поліпшений сніданок [3].

Сторіччя від дня народження А.С. Пушкіна земства Таврійської губернії відзначили панахиною, врученням гостинців і друківаних видань великого поета учням початкових шкіл; були виконані твори поета й «туманні картини», кілька училищ у Сімферополі, Бердянську та Ялті одержали найменування Пушкінських [4]. Органи місцевого самоврядування переслідували в культурно-просвітній роботі мету патріотичного виховання, коли відзначали такі ювілеї, як сторіччя з дня народження Н.В. Гоголя, ювілей Кольцова, двохсотліття Полтавської битви, сто років із дня розгрому військ Наполеона в Росії, п'ятдесятиліття з дня звільнення селян-кріпаків у 1861 році, трьохсотріччя царювання родини Романових у 1913 році.

Сімферопольська Міська управа прийняла на себе витрати за сплату книгарні «Народная польза» за 325 книг і стільки ж картин для роздачі учням у трьох безкоштовних початкових школах м. Сімферополя в пам'ять столітньої річниці від смерті князя Італійського А.В. Суворова-Римнікського [5]. Події Вітчизняної війни 1812 року стали темою читань у школах із роздачею брошур учням і вчителям; в увічнення пам'яті В.А. Жуковського було вирішено відкрити безкоштовну бібліотеку-читальню його імені в Сімферополі [6].

Усі учні початкових шкіл Таврійської губернії одержали портрети імператора Олександра I, а ім'я князя М.І. Кутузова одержали знову побудована земська Сакська школа й одна із заново створених земством стипендій у вузі – усякий раз, коли розглядалася подібна пропозиція, громадськість підтримувала її й вона фігурувала в звітах як колективна ініціатива, будь то міські чи земські управи. У звіті Євпаторійських земських зборів за 1912 рік знайшли задоволення прохання про допомогу товариств на будівлю Грецької церкви, на утримання мусульманського медресе, лютеранському церковно-парафіяльному училищу, на будівлю Расс-Балатчинської церкви й про внесок на будівлю храму в пам'ять 300-річчя царювання Романових.

Якщо уряд у своїй культурній політиці обходив питання етно-конфесійного змісту, то в інтересах місцевої громадськості було рішення цих проблем як нагальних. Більшість подій набувало ознаки місцевих свят і публічного схвалення, коли мова йшла про взаємодопомогу: Феодосійське повітове земство знайшло можливим надати підтримку відомому суспільному діячу Ісмаїлу Гаспринському – видавцю газети «Терджиман» («Перекладач»), з огляду на, що він постійно протягом року публікував повідомлення й постанови земства з 1884 по 1897 роки і зобов'язався переводити на кримсько-татарську мову відомості про заразні хвороби й заходи проти шкідливих комах, а також видання посібників з городництва, бджільництва й шовківництва [7]. У практиці органів місцевого самоврядування знайшла широке застосування така ініціатива як установлення стипендій у допомогу незаможним усіх станів, причому, якщо на початку існування земств це були разові акції за особистою ініціативою, те згодом цей досвід знайшов широку підтримку в середовищі заможних людей, і кількість дітей, що одержували матеріальну допомогу, планомірно росла, а сам факт призначення стипендій набував значення і розголосу й пов'язувався з ім'ям якого-небудь громадського діяча або святкування визначної події.

В ознаменування сорокаліття звільнення селян від кріпацької залежності коштами губернського земства було засновано вісім стипендій імені Олександра Другого для дітей селян Таврійської губернії (по 1 від кожного з повітів) на навчання у вищих навчальних закладах, і особливо – п'ять стипендій для навчання в Санкт-петербурзькому жіночому медичному інституті і в Харківському університеті – особиста стипендія імені почесного судді О.О. Дуліна, який на той час помер [8]. Колишній міський голова Сімферополя М.Д.

**СВЯТКОВІ ЗАХОДИ ЯК ПАТРІОТИЧНО-ВИХОВНА РОБОТА ЗА ІНІЦІАТИВОЮ ГРОМАДСЬКОСТІ
ТАВРІЙСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У ПЕРІОД З 1873 ДО 1916 РОКУ**

Раков був визнаний гідним особливої позначки уваги Думи – йому було надане право (довічне) призначення двох стипендій і піднесена фотографічна група з адресом [9].

Помітна подія в житті Таврійської губернії – завершення будівлі нової царської резиденції в Криму – була відзначена призначенням стипендій при Училищі живопису, ваяння й зодчества Московського художнього товариства: стипендії імені придворного архітектора М.П. Краснова призначалися з відсотків капіталу, пожертвованого його співпрацівниками по будівлі палацу в Лівії [10].

Як приклад ділового підходу до питання заохочення учнів можна відзначити постанову Євпаторійських повітових земських зборів від 24 вересня 1911 року про установа в пам'ять померлих Голови Ради Міністрів П.А. Столипіна й Таврійського губернатора В.В. Новицького двох стипендій для селянських дітей у сільськогосподарських навчальних закладах вищого типу: «...земська управа зустріла труднощі в упровадженні в життя зазначеної постанови, тому що не можна не визнати, що в середовищі селянського населення навряд чи виявляться кандидати зі спеціальною підготовкою для вступу в сільськогосподарський навчальний заклад вищого типу, і в такий спосіб проєктовані земством стипендії виявляться недоступними для селянських дітей... Виходячи з вищенаведених розумінь і маючи на увазі, що постійною турботою покійних П.А. Столипіна і В.В. Новицького було підняти добробут селянського населення насадженням у середовищі його сільськогосподарських знань, а також беручи до уваги, що зазначені адміністратори багато сприяли заснуванню в Євпаторійському повіті Каратобінського нижчого сільськогосподарського училища, чому і вирішено було заснувати стипендії в цьому Училищі...» [11].

Показово, що в той рік було засновано кілька стипендій ім. Столипіна, вони «...надаються дітям місцевих селян, що успішно закінчили курс у народних училищах Євпаторійського повіту, причому вибір стипендіатів належить Євпаторійським земським зборам» [12].

Ялтинські земські збори в 1913 році зверталися до Таврійського губернатора з проханням про присвоєння заснованим земським стипендіям імен П.А. Столипіна та графа Л. Толстого, на що губернатор у листі до міністра освіти відгукувався негативно відносно Л.Толстого [13].

Генічеський міський голова звертався в цей же час із проханням про дозвіл присвоїти чотириохкласному училищу імені трьохсотріччя царювання Романових [14]. Товариство «Освіта» клопоталося про присвоєння імені імператора Олександра Першого вибудованому в м. Карасубазарі Народному домі [15]; Бахчисарайська міська Дума просила затвердити своє рішення про обрання графа П.М. Апраксина почесним громадянином м. Бахчисарая на подяку за вибудований ним фонтан із питною водою у дворі Бахчисарайського палацу [16].

Імена місцевих добродійників, піклувальників земських училищ в Алушті й Симеїзі Д.І. Тихомирова й графа Д.І. Мілютіна Ялтинські повітові земські збори клопотали присвоїти школам, якими вони опікувалися [17].

Політичне підґрунтя в подібних рішеннях земств не применшують їхнього практичного значення, як і в тих випадках, коли призначалися з приводу патріотичних свят стипендії сиротам і хворим для навчання в училищі глухонімих у Катеринославі – таким чином відбувалася добровільна заміна земствами функцій держави, що давало можливість турбуватися про незахищених громадян приватній ініціативі й громадським організаціям, які таким чином набували авторитет серед мешканців.

Широкий розголос одержало перебування імператорської родини в Євпаторії в травні 1916 року з відвідуванням православного собору, мусульманської мечеті й караїмської кенаси, санаторію, заснованого імператрицею Олександрою Федорівною для поранених воїнів, і земської повітової лікарні. Громадськість міста Євпаторії постаралася використати цю подію з виховною метою, щоб «...зберегти в населенні постійну живу пам'ять про пережите щастя встановлення семи стипендій імен усіх Найясніших членів Імператорської родини для повного виховання сиріт і дітей полеглих й поранених воїнів Великої Війни. Кожна стипендія сумою 500 карбованців повинна видаватися на виховання й навчання стипендіата з раннього віку й до закінчення Вищого навчального закладу на розсуд Міської Думи без обмеження статей і національності...» [18].

Наведені факти сприяють поширенню обривів історичного уявлення про форми культурно-просвітньої діяльності органів місцевого самоврядування, неурядових організацій і приватних осіб у Таврійській губернії, яка була далекою окраїною імперії, але суспільство якої намагалося створити умови для розвитку культурного середовища. Важливо відновити у пам'яті імена офіційних осіб і благодійників, пов'язаних з ініціативами, що приносили святковий настрій і необхідне почуття єдності у життя людей, що стали сьогодні важливими фактами історії. Органи місцевого самоврядування – управи й земства, громадські організації і приватні особи шукали й знаходили свої можливості співпраці з суспільством, свої форми самоствердження і самовираження, способи впливу на громадську думку. Наведені мотиви співучасті в спільній справі, що заслуговують на наше схвалення, пошуки шляхів і форм впливу на громадську свідомість породили цікаві громадські ініціативи й принесли об'єктивно корисні результати у справі створення культурного середовища у Таврійській губернії.

Джерела та література:

1. Завадовский А. Г. Сто лет жизни Тавриды. В память празднования столетнего юбилея присоединения Крыма к России 8 апреля 1783-1883 : сб. / А. Г. Завадовский. – Симферополь, 1885. – Вып. 1.
2. Систематический свод постановлений Симферопольской городской Думы (Далі - ССПСГД) : т. 1-2. – Симферополь, 1912-1914 гг. – Док. № 5969.

3. Державний архів Автономної Республіки Крим (Далі - ДААРК). – Ф. 63. – Оп. 1. – Д. 898. – Л. 24, 43.
4. Дьяконов А. Общий очерк состояния народных училищ Таврической губернии, Севастопольского и Керченского градоначальств за 1898-99 уч. год / А. Дьяконов. – Симферополь, 1915. – С. 113.
5. ССПСГД. – Док. № 5699.
6. Там само. – Док. № 6136.
7. Систематический свод постановлений Феодосийского земского уездного собрания. – Феодосия, 1914. – С. 408-409.
8. Отчёт о деятельности Губернской земской Управы за 1911 год. – Симферополь, 1912.
9. ССПСГД. – Док. № 60008.
10. Хронологический указатель к собранию узаконений и распоряжений правительства, издаваемому при Правительствующем сенате за 1912 год. – СПб., 1913. – С. 121.
11. Постановления Евпаторийского уездного земского собрания (Далі - ПЕУЗС) за 1912 г. – С. 365.
12. Там само. – С. 367-369.
13. ДААРК. – Ф. 42. – Оп. 1. – Д. 521.
14. Там само. – Д. 587.
15. Там само. – Д. 714.
16. Там само. – Д. 715.
17. Там само. – Д. 509, 510.
18. Я люблю Евпаторию. – Евпатория : Южногородские ведомости, 1996. – С. 130.